

เหตุที่เด็กชายเงาะคนนี้จะได้เป็นมหาดเล็ก

ขุนอาเทศคดี

ในครั้งที่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
พระปิยมหาราช เสด็จพระราชดำเนิน
ประพาสนครศรีธรรมราชในงานพระ-
ราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่
(เจ้าจอมมารดาในรัชกาลที่ ๓) ซึ่ง
พระเจ้าจอมมารดาพระองค์เจ้าเฉลิมวงศ์
และสหท่านผู้หญิงหญิงมารดาเจ้าพระยา
สุธรรมมนตรี (หนูพร้อม ณ นคร) เจ้า
จอมสว่างในรัชกาลที่ ๕ ตั้งแรมที่วัด

สวนป่า (ณ บริเวณที่ทำการสัตวแพทย์
ปัจจุบัน) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ นั้น
เจ้าจอมสว่างได้ตามเสด็จพระราชดำเนิน
มาด้วย ทางราชการได้จัดศาลากลางจัง
หวัดซึ่งเวลานั้นตั้งอยู่ ณ ที่ตั้งโรงเรียน
กัลยาณี ถวายเป็นที่ประทับ เสด็จขึ้น
เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๔๔๘

ครั้นวันที่ ๔ กรกฎาคม เวลาตอน
เช้า หลวงทิพกำแหงสงคราม ปลัดเมือง
ผู้ตั้งผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง (ภายหลัง

ได้เลื่อนเป็นพระแก้วโกมล ผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง และเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาอิศราธิไชย ผู้ว่าราชการเมืองกระบี่) ได้นำเงาะป่าเมืองพัทลุงทั้งชายและหญิง ๖-๗ คน เข้ามาถวายให้ทอดพระเนตร ณ ที่พลับพลาที่ประทับ ได้ทรงถ่ายภาพพวกเงาะนั้นไว้ และได้ทรงสั่งเกณฑ์พรหมสังฆาน คลอดถึงบุคลิกลักษณะของเงาะเหล่านั้นด้วยความสนพระราชหฤทัย

ครั้งเวลาตอนสายเจ้าหน้าที่ได้นำพวกเงาะเหล่านั้นมาที่วัดสวนปาน เพื่อให้ประชาชนที่มาประชุมกันในงานพระราชทานเพลิงศพได้ดูกันอีก มีคนให้อัฐิไฟและผ้าแดง กล้าย อ้อย ของกินตลอดถึงข้าวสาร รู้สึกว่าคุ้นกับผู้คน เว้นแต่พูดกันไม่รู้ภาษา มีผู้เล่าว่าเป็นเงาะพวกซาไกอยู่ในป่าเมืองพัทลุง เคยออกมาขอข้าวสารของกินและเครื่องนุ่งห่มบ่อย ๆ

ครั้งวันที่ ๑ กรกฎาคม เสด็จพระราชดำเนินกลับพระนคร ต่อมา มีพระราชดำริใคร่ที่จะลองเลี้ยงเงาะป่าดูบ้าง จึงได้มีกระแสพระราชดำรัสสั่งให้เจ้าพระยาสมุหราช (บัน สุขุม) ซึ่งเวลานั้นยังเป็นพระยาสุขุมณีนวินิต สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช ให้หาลูกเงาะป่าไปถวายสักคนหนึ่ง สุดแล้วแต่จะได้หญิงหรือชาย ต้องพระราชประสงค์เพียงให้ได้ขนาดที่พอจะเลี้ยงได้ ไม่ใช่วิธีเกลี้ยกล่อมให้ผู้ใหญ่ยินยอมมอบเด็กให้

เจ้าพระยาสมุหราชจึงได้มีคำสั่งให้ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุงดำเนินการตามพระราชประสงค์ เวลานั้นหลวงทิพกำแหงสงครามยังเป็นผู้รั้งผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุงอยู่ เลือกสรรได้เด็กชายเงาะคนหนึ่งว่า "คนัง" จะมีอายุสักเท่าใดไม่ทราบได้ เพราะพวกเงาะไม่รู้จึคนับวันเดือนปีแต่ประมาณรูปร่างอยู่ใน

ราว ๖-๗ ขวบ จึงได้นำตัวส่งไปยังสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราชที่จังหวัดสงขลา ท่านผู้หญิงมราชได้เลี้ยงดูอยู่ที่จังหวัดสงขลาประมาณเดือนกว่า ๆ เพื่อปลอบโยนเอาใจให้หายเหงา ครั้นเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้ถ่ายรูปเด็กชายคนังส่งไปทูลเกล้าฯ ถวายล่วงหน้าก่อน และได้มีหนังสือถวายบังคมทูลชี้แจงว่าจะได้ให้ท่านผู้หญิงเป็นผู้นำตัวเข้าเฝ้า ขอให้หาของเล่นสีแดงไว้ต่อและเตรียมข้าวสุกกักกล้วยน้ำว้าไว้ให้กิน ทั้งยังจำเป็นต้องมีพี่เลี้ยงเพราะยังเป็นเด็กอยู่ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาออกมาดังนี้

พระที่นั่งบรมมหาราชวัง

วันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๔

ถึง พระยาสุขุมณีนวินิต

ได้เห็นรูปที่ส่งไปแล้ว รูปอ้ายคนึงกับรูปถนนบ้านหม้อเป็นเด็กว่าอันหมด

สยามินทร์

ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้พระวิมาดาเธอกรมพระสุทธาสินีนาถ ซึ่งขณะนั้นดำรงพระยศเป็นพระอรรคชายาเป็นผู้รับเลี้ยงเด็กชายคนึง

ฝ่ายพระวิมาดาเธอก็ทรงเตรียมรับรองเด็กชายคนึงอย่างเต็มที่ ทั้งข้าวของเครื่องใช้ตลอดจนข้าหลวงที่จะทำหน้าที่พี่เลี้ยงไว้พร้อมสรรพ

ครั้นต่อมาวันใดไม่ปรากฏในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ท่านผู้หญิงมราชจึงได้นำเด็กชายคนึงเข้าไปยังกรุงเทพฯ วันแรกที่คนึงเข้าวังหลวง ปรากฏว่ามีคนเดินเดินกรียวกราวกันมาก พวกกันห้อมล้อมดูกันที่ห้องรับแขกตึกพระวิมาดาเธอถนัดเมืองแมน ฝ่ายนายคนึงนั่งมองหน้าคนที่มาห้อมล้อมเฉยอยู่

สักครู่ก็ล้มตัวลงนอนหงายกับพื้น ทำตื่นงุ่มง่ามมือแน่น คนที่ดูต่างตกใจว่าเป็นลมชัก แต่พระวิมาดาเธอท่านคงจะทราบว่าเป็นเล่นที่หลឹ้มของคณัง รับสั่งให้เอากล้วยที่เตรียมไว้มาตั้งให้ พอคนึงเห็นกล้วยก็ลุกขึ้นกินทันที เป็นอันรู้กันว่าแก่งทำ นับว่าเป็นเด็กมีมารยาเล่นที่หลឹ้มมาแต่กำเนิด

ระยะแรกที่เข้าไปอยู่ในวังหลวง ออกจะเหงาเพราะแปลกถิ่น ต้องปลอบโยนกันอยู่หลายวันจึงค่อยคุ้นผู้คนและสิ่งแวดล้อม และค่อยคลายหายเหงาเป็นลำดับ เมื่อเห็นว่าหายเหงาดีแล้ว พระวิมาดาเธอจึงนำขึ้นเฝ้าประพuth-เจ้าหลวง พระปิยมหาราช

แม้คนึงจะเป็นลูกของเงาะชาวป่า ชาวดงมาแต่กำเนิด แต่คนึงก็เป็นเด็กที่เฉลียวฉลาดและช่างประจบ จึงเป็นที่โปรดปรานมาก และในที่สุดโปรดเกล้าฯ ให้เป็นมหาดเล็กอยู่ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทเนื่อง ๆ

พระวิมาดาเธอก็ทรงรักเอ็นดูคนึงมาก ทรงเอาพระทัยใส่ฟูมฟักใกล้ชิด หาได้ปล่อยแต่พี่เลี้ยงดูแลไม่ ทรงจัดให้นอนในห้องข้างห้องบรรทม แม้เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จไปประทับพระที่นั่งอัมพรสถานในพระราชวังดุสิตแล้ว คนึงก็ได้มาอยู่ที่พระที่นั่งอัมพรสถานกับพระวิมาดาเธอ พระที่นั่งปราจิณภาค ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระที่นั่งอัมพรสถานทางด้านตะวันตก และอยู่ห้องข้างห้องบรรทมพระวิมาดาเธอเช่นเคย

สิ่งของเครื่องใช้และเครื่องตกแต่งห้องหุหรมามาก มีเตียงนอนชนิดที่มีลูกกรงกันคค มีมุ้งผ้าโปร่งเม็ดพริกไทย ที่นอน ผ้าปูที่นอน หมอน ปลอกหมอนเข็บเป็นพิเศษด้วย ผ้าแดงล้วน ผ้าหม่นนอน มีทั้งผ้าแพรเพลาะ ผ้าสังเก็ดสีแดงเช่นกัน มีโต๊ะเครื่องแป้ง ตู้

เสื้อผ้า เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ เช่นเดียวกับเจ้าบาทหลวง นับว่าคนนี้มีบุญวาสนาไม่น้อย ไม้รู้ว่าได้ทำบุญไว้แต่ชาติปางใด แต่คงมีโช้ปัจจุบันชาติเป็นแน่ คนนั้นแม่ตายตั้งแต่เล็ก ๆ อยู่กับพี่แล้วถูกพรากมาจากป่าตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ ยังไม่รู้เรื่องสาเสียชีวิตซัก จึงน่าจะเป็นคดีของผู้ไคร้ธรรมที่ปฏิเสธว่ากรรมเก่าหรือกรรมที่ทำมาก่อนเกิดจากท้องพ่อท้องแม่ไม่มีนั้น ความจริงเป็นอย่างไรแน่

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาเล่าเรื่องคนนี้ไปยังเจ้าพระยาสมรราช เมื่อยังเป็นพระยาสุขุมวิญฉัตร์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราชดังได้อัญเชิญมาลงไว้ดังต่อไปนี้

พระที่นั่งบรมมหาราชวัง

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๔

ถึง พระยาสุขุมวิญฉัตร์

ด้วยอ้ายคนนั้นฝากรูปไปให้พี่น้องได้ส่งออกมาด้วยแล้ว ถ้ามีช่องที่ใครไปตรวจราชการที่นั่น ขอให้นำไปส่งให้มันด้วย

สยามินทร์

สวนดุสิต

วันที่ ๑๔ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๔

ถึง พระยาสุขุมวิญฉัตร์

ได้รับหนังสือลงวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน นั้นแล้ว เรื่องนี้ตรงกับที่อ้ายคนนั้นเล่าเดี๋ยวนั้นเข้าใจภาษามากขึ้น ได้เลียงค่อยได้ความ ตามถึงเวลาที่จะเอามานั้นอย่างไรให้การเชื่อน ๆ ไปบ้าง เมื่อเวลาพูดถึงใครที่เกี่ยวข้องแก่เรื่องที่จะมา คงได้รู้ว่าเมื่อแม่ตายแล้วมันตัวอยู่กับพี่ ไปเที่ยวป่ากับอ้ายไม้ไผ่ซึ่งเป็นเพื่อน เพื่อจะตัดกระบอก มีเสียงคนเอะอะได้เข้าไป ริงหนึ่กันหลั้ม

หลกถูก คืออ้ายอย่างซึ่งมันเรียกว่าอ้ายยังชวนให้มาดูโนราที่บ้านอ้ายอย่าง มันหายตกใจเลยมาดูโนรา อ้ายอย่างให้กินมะพร้าวแล้วมันหวานอน ๆ หลั้มอ้ายอย่างไปคุ้มทั้งหลั้ม ส่งให้คนคุณพ่อหลวง* มันคืนขึ้นถามว่า อ้ายอย่างทำหรือ อ้ายอย่างบอกว่า เขาจะเอาตัวไปเวลานั้นมันกำลังตกใจ ดิ้นรนเท่าไรเขาก็ไม่ปล่อย ได้ทำทอพรวนอะไรเต็มทีเหมือนอย่างที่ทำมาเมื่อจะเข้ามาอยู่ในวัง แล้วเขาเอาไปใส่คุกไว้หลายคนด้วยกัน ภายหลังคุณพ่อหลวงได้ไปรับให้สับเพลาให้หนึ่ง

ข้อที่มันอยากพบพวกพี่น้องเหล่านั้น อยากจะถามว่าเมื่อเขาจับมันพากันไปอยู่ที่ไหนเท่านั้น พูดถึงอ้ายอย่างแสดงกิริยาไม่ชอบมาก ทั้งที่พูดว่าไม่ชอบใครไม่เป็น แต่สังเกตได้ถึงสันนิษฐานกันว่า นัยหนึ่งอ้ายอย่างจะตกลงกับพี่ แต่ไม่บอกให้อ้ายคนนั้นรู้ แต่สังเกตข้อที่อ้ายที่ไปนาคแล้วจะเป็นด้วยเข็ดบางที่จะไม่ได้บอกให้รู้ทีเดียว ก็เอาเป็นถูกตามที่ได้ข่าวนี้ เรื่องที่เอารูปไว้ที่แห่งใดนั้น อ้ายคนนั้นได้คิดแล้วเหมือนกัน มันคิดถึงแปลนบ้านเก่าว่าจะเอาไว้ในทับไม้ได้เป็ยกฝืน จะต้องเอาไปไว้ที่ซอกหินในถ้ำซึ่งเป็นที่เคยหลบฝืน การที่แสดงกิริยาเศร้าโศก เวลาพูดถึงบ้านอย่างแต่ก่อนไม่มี ด้วยว่ารู้จักคนกว้างขวาง ตั้งแต่เจ้านายข้าราชการผู้ใหญ่ลงไปถึงผู้น้อย ทั้งข้างหน้าข้างในเขาแสดงความเมตตาปราณีเล่นหัวได้ทั่วไปอยู่ข้างจะเพลิดเพลินมากอดนอนก็ทน และคุณสมบัติในส่วนตัวซึ่งได้สังเกตเห็นแต่แรก ไม่มีเสื่อมทรามลงไป คือตาไว ความคิดเร็ว จงรักภักดีถูกตัญญูมาก นับว่าเป็นพลเอวริตของราชสำนักนี้ได้ ได้ถ่ายรูปแต่งตัวเป็นเจ้าเงาะละคอน สำหรับจะให้มันขายเองในงานวัด แล้วแบ่งเงินเป็น ๓

ส่วน ๆ เป็น กระดาษ ถ่าน้ำชา ส่วนหนึ่งให้ทำบุญเข้าในวัด อีกส่วนหนึ่งจะเป็นทุนซึ่งคิดจะรวบรวมไว้ให้ เสียแต่อย่างไร ๆ ก็ยังนับเงินไม่ถูกอยู่เช่นนั้นเอง หนังสือเห็นจะพอสอนง่ายกว่าเลข เลขนั้นดูเหมือนจะไม่มีก็สำหรับชาติมันทีเดียว ได้ลองให้ขายของซ่อมกันอยู่หลายวันก็ยังวาง ๆ อยู่ นั้นสาเหตุด้วยเรื่องมันไม่รู้จักรักเงิน ยังไม่รู้เลยว่าเงินมีราคาอย่างไรจนเดี๋ยวนี

ผู้หญิงอีกคนหนึ่งนั้น ถ้าได้มาก็ดี ถ้าเด็กเสียทีเดียวดูเหมือนจะง่ายแต่นึกกลัวอยู่ว่าอ้ายพวกนี้จะเข็ดเสียขอให้คิดการให้ดี ถ้าจะไม่ซอกซอกใจจึงค่อยเอามา แต่การเลี้ยงนั้นเห็นจะไม่เป็นไร อ้ายคนนั้นตั้งแต่มายังไม่เห็นเจ็บเลย เจ้าสาย (พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ) นั้น รักหลงเหลือเกินทีเดียว เพราะมันไม่ไปเที่ยวข้างไหนเลย อยู่แต่บนเรือน ช่างประจบด้วยความรู้ประมาณตัวมีเองในสันดาน ทั้งที่ถือตัวว่าเป็นลูก ก็พูดอยู่เสมอว่าเป็นลูกข้า ไม่ได้ไว้ตัวเทียบเทียบเจ้า นายลูกเธอ รักและนับถือไม่เลือกกว่าใคร ไว้ตัวของตัวเสมอหม่อมเจ้า ไม่ได้มีใครสั่งสอนเลย

สยามินทร์

สวนดุสิต

วันที่ ๒๕ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๔

ถึง พระยาสุขุมวิญฉัตร์

ขอบอกข่าวรูปที่ออกโชว์ครั้งนี้ ได้ลอกรูปเดิมดัดแปลงลงเป็นรูปแคบิเนต ปิดกระดาษแข็งกว้างเข้ากรอบใหม่ แต่งให้ดีขึ้น ออกโชว์ได้เหรียญรางวัล ยังมีผู้ต้องการรูปนั้นคือมิสเตอร์ เวตคาเนก (ที่ปรึกษากระทรวงการคลัง) จะขอเอาให้ได้ บอกเจ้าหน้าที่ของพระยาสุขุม ก็ไม่ใคร่เข้าใจกัน ถึงว่าไม่

ฐสมิแล ๗๑

คนนั่งแต่งตัวเป็นเจ้าเงาะ

เป็นรูปที่วิเศษอันได้คอมโปสิชันแปลก
ประหลาดก็เป็นรูปเรียบ ๆ ไม่น่าจะอายุ
ใครเลย มีรูปที่เลวกว่าหลายร้อย เมื่อได้
เหรียญเมื่อใดจึงจะส่งออกมาให้

บัดนี้ได้ส่งรูปอ้ายคนนั่งที่ขายเมื่อ
งานวัด (งานวัดเบญจมบพิตร ร้าน
หลวงมีการประกวดภาพถ่าย) มีคน
ชอบมาก เดิมพิมพ์ขึ้นไว้แค่ ๒๓๐ เร่ง
กันให้พิมพ์ในเวลางาน กระดาษเหลือ
เท่าใดก็ได้พิมพ์อีกสัก ๓๐-๔๐ รูปขาย
ไม่ทัน ยังหาซื้อกันเรื่อยจนเดี๋ยวนี้
อีกรูปหนึ่งนั้นได้ถ่ายในวันก่อนเริ่ม
งาน ด้วยนึกว่าฝรั่งจะไม่เข้าใจเรื่อง

๗๒ รุสมิแล

เงาะ จึงได้ถ่ายรูปแต่งธรรมดาที่ถูก
ต้อง ฝรั่งชอบรูปนั้นมากกว่ารูปที่แต่ง
เป็นเงาะ ขายในเวลาที่มีงานแผ่นละ ๓
บาท ได้เงิน ๑๐๐๐ บาทเศษแบ่งเป็น ๓
ส่วน ให้วัดส่วนหนึ่ง เป็นค่ากระดาษ
ค่านายาส่วนหนึ่ง เป็นของอ้ายคนนั่ง
ส่วนหนึ่ง ได้เงินส่วนอ้ายคนนั่งเกือบ
๔๐๐ บาท เดียวนี้สมบัติของอ้ายคนนั่ง
มีกว่า ๔๐๐ บาทขึ้นไปแล้ว ถ้าอยู่ไป
เห็นจะมีเงินเพราะมันไม่ได้ใช้

เสียขายที่รูปมาถึงไม่ทัน จะได้
เห็นฝีมือว่ารูปที่นำมาโชว์จะงามอย่าง
ไรขึ้นบ้าง

ชีวิตของคณิงเมื่ออยู่ในราชสำนัก
ภายใต้การอุปการะเลี้ยงดูของพระวิมา-
ดาเธอเนั้นปรากฏว่าแสนจะบรมสุข ยาม
เมื่อจะเข้านอนก็มีพี่เลี้ยงคอยเฝ้าพิทักษ์
ดูแลอยู่ จนกระทั่งคณิงหลับแล้ว พี่เลี้ยง
จึงจะลงไปยังที่อยู่ของตนได้ คณิงจะ
ตื่นนอนเวลาราว ๘.๐๐ น. เมื่อตื่นแล้ว
จะลงไปเล่นน้ำในลำคลองหลังพระที่นั่ง
อัมพรสถาน เลิกเล่นน้ำในลำคลองแล้ว
พี่เลี้ยงก็จะนำมาอาบน้ำที่สะอาดอีกครั้ง
หนึ่ง จึงแต่งตัวรับประทานอาหารเช้า
เสร็จแล้วก็เข้าเฝ้าสมเด็จพระองค์เล็ก
คือสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์
นฤมล พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวง พระปิยมหาราช ซึ่ง
ประสูติแต่พระอรรคชายาเธอ พระองค์
เจ้าอุบลรัตนนารีนาถ กรมขุนอิศรวร-
ราชกัลยา พระเชษฐภคินีของพระวิมาดา
เธอฯ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้า-
หลวง โปรดทรงงานในเวลากลางวัน
จะเข้าที่พระบรรทมก็จวนรุ่ง ดังนั้นจึง
ตื่นพระบรรทมเวลาราวบ่ายโมง พอได้
เวลาที่พระพุทธเจ้าหลวงคืนพระบรรทม
นายคณิงก็ต้องไปที่ห้องของตนบนพระ-
ที่นั่ง เพื่อแต่งตัวขึ้นเฝ้าในเวลาเสวย
พระกระยาหาร ตอนเสวยกลางวัน
ตามปรกติประทับเสวยกับพื้น มีเจ้า
นายชั้นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอร่วมเสวย
ด้วย พระราชวงศ์ชั้นหม่อมเจ้าที่ทรงชูป
เลี้ยงใกล้ชิดคอยเฝ้าปฏิบัติคณิงก็คอยเฝ้า
รับใช้ใกล้ชิดขนาดพระราชวงศ์ชั้น
หม่อมเจ้าเหมือนกัน โดยปรกติรับสั่ง
ให้คณิงเข้าไปนั่งใกล้ชิดพระที่นั่งที่ประทับ
รับสั่งเรื่องต่าง ๆ เช่นเรื่องความเป็น
อยู่ของพวกเงาะป่าที่อยู่ในเขตจังหวัด
พัทลุง เป็นต้น ที่มีพระราชดำรัสถามอยู่
เป็นประจำคือถามว่า “เมื่อเข้ากินข้าว
กับอะไรบ้าง”

ตอนที่เข้าไปอยู่ใหม่ ๆ อาหารที่กินประจำคือข้าวสุกกับกล้วยน้ำว้า แต่ต่อมาพระวิมาดาเธอท่านฝึกให้กินอาหารอย่างอื่นด้วย เลยกินได้ทุกอย่าง ของหวานที่ต้องมีเป็นประจำ เพราะชอบมาก คือข้าวเม่าคลุกกับกล้วยน้ำว้าหรือกล้วยไข่ วันไหนมีอาหารแปลกกินแล้วถามชื่อไว้เพื่อจะได้กราบทูลถูก รู้สึกว่ามีความฉลาดไหวพริบเกินตัว

ยังอยู่นาน ๆ เข้าก็เป็นที่ประจักษ์ว่าคนัง เป็นเด็กที่ฉลาดเฉลียวที่สุด มีไหวพริบทันคนและรู้จักประจบประแจงด้วย ทำตัวให้เป็นที่ตกลงขบขันดี มีโวหารปฏิภาณโต้ตอบใครไม่มีจนความจำก็แม่นยำดีมาก

การเรียกใครว่าอย่างไรก็ไม่ต้องมีใครสอน คิดเรียกเอาเองทั้งนั้น เข้าใจเรียกอย่างมีเหตุผล เรียกสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงว่า “คุณพ่อหลวง” เรียกสมเด็จพระวิมาดาเธอว่า “คุณแม่” เรียกเจ้าพระยามรราชและท่านผู้หญิงว่า “คุณแม่ คุณแม่ที่บ้าน” เรียกสมเด็จพระฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ว่า “คุณพี่เผือก” เรียกสมเด็จพระฟ้ามาลินีนิพธารา กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญาว่า “พี่ขาว” เรียกสมเด็จพระฟ้านิภานภดล กรมขุนอุทองเขตขัตติยนารีว่า “คุณพี่ดำ” เพราะพระฉวีท่านคล้ายว่าพระเชษฐาและพระเชษฐภคินี

ไม่ว่าคนังจะพูดจาเล่นหัวอะไรกับใครว่าอย่างไร ไม่มีใครถือสาหากความ ยกให้เสียว่าเป็นคนป่า ไม่รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี ไม่ว่าจะทำอะไรคนก็เอ็นดูเห็นเป็นเรื่องขบขันไปหมด บุคคลที่คนังชอบจำบุคลิกลักษณะอิริยาบถมาทำท่าล้อเลียนก็คือพระองค์เจ้าคำรบ (พระบิดาของหม่อมราชวงศ์กึกฤทธิ์ ปราโมช) ทำได้เสียเหมือนจน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงขัน และทรงรับรองว่าเหมือนจริง ๆ สมัยนั้น พระองค์เจ้าคำรบเป็นผู้บัญชาการทหารจังหวัดนครสวรรค์ มีราชการจะต้องเข้าเฝ้าอยู่เนื่อง ๆ คนังจึงสังเกตกิริยาอาการของท่านอย่างละเอียดลออ ชำยยังเรียกท่านว่า “อ้ายทหารหลังหัก”

นอกจากพระราชโอรสธิดาในพระวิมาดาเธอ กับพระราชธิดาในพระอัครชายาเธอซึ่งเป็นพระเชษฐภคินีของพระวิมาดาเธอแล้ว คนังไม่เรียกเจ้านายพระองค์อื่นว่า “พี่” สักพระองค์เดียว ชำยเรียกว่า “อ้าย” ไม่ว่าใครอีกด้วย เช่นเรียกสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ว่า “อ้ายดาขยิบ” เรียกสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัตติวงศ์ว่า “อ้ายนอชนะนิล” เรียกกรมหมื่นนริศราชฤทธิย์ ว่า “อ้ายนินนะทัย” เรียกกรมพระกำแพงเพชร อัครโยธิน ว่า “อ้ายกำแพงหัก” เรียกเจ้าจอมเอิบ เจ้าจอมเอือนว่า “อ้ายเอิบ อ้ายเอือน” เรียกเจ้าจอมเอี่ยมว่า “อ้ายหมอนวด” เพราะท่านมีหน้าที่ถวายอยู่งานนวด

ที่คนังไม่เรียก “อ้าย” ก็มีเหมือนกัน เช่นเรียกสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดรสุขุมพันธ์ กรมพระยานครสวรรค์วรพินิตว่า “ตุ๊กกระหม่อมชาย” เรียกเจ้าจอมจรรยาว่า “นางจรรยา” เรียกเจ้าจอมมารดาว่า “ปลาไหล” ก็เพราะท่านมีหน้าที่แต่งพระภูษาประจำวันถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเมื่อจะเสด็จออกข้างหน้า ท่านก็จะเชิญพระภูษาเข้าไปแต่งถวาย เวลาแต่งพระองค์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็จะมีพระกระแสรับสั่งกับท่าน บางทีท่านก็จะกราบทูลเรื่องราวต่าง ๆ วันหนึ่ง ทรงพระภูษาต่อหน้าคนัง เผอิญวันนั้นเจ้าจอมมารดาว่าท่านกราบบังคมทูลเรื่องแกงปลาไหลพลาง แต่งพระภูษา

ไปพลาง คนังเลยคิดเห็นไปว่า การแต่งพระภูษาใจกระเบนนั้นเรียกว่า “ปลาไหล” ก็เลยตั้งชื่อคุณจอมมารดาว่า “ปลาไหล” ส่วนเจ้าจอมสมบุญนั้นท่านเป็นหลานเจ้าสุวรัวรายมาก คนังอยากได้อะไรที่เลี้ยงสอนให้ไปประจบเอาจากท่านแล้วก็ได้ของที่ยากได้สมอเห็นที่จะได้อื่นใครพูดว่าท่านเป็นเจ้านุญ นายคุณ ก็เลยเรียกท่านว่า “ท่านบุญจา-คุณ”

เป็นที่น่าสังเกตอยู่อย่างหนึ่งว่า คนังไม่เรียกใครว่า “อี่” ถึงแม้เป็นผู้หญิงก็เรียกว่า “อ้าย” แต่ถ้าจะเล่าเรื่องของตนหรือพวกของตนจึงจะใช้คำว่า “อี่” เช่นเรียกกำหับว่า “อี่ลำหรับ” เป็นต้นจะเป็นด้วยเหตุผลใดไม่มีใครทราบได้

เมื่อคนังเข้ามาเป็นมหาดเล็กนั้น ตัวเล็กนิดเดียว ไม่มีใครจะคิดว่าว่าขยันน้ำ เป็น แต่พอเห็นแม่น้ำเข้าท่านั้น ก็กระโดดลงไปดำผุดดำว่ายอย่างคนที่ว่ายน้ำได้แข็งแรงมาก ทำให้นึกถึงเรื่องพระอภัยมณีตอนสินสมุทรออกจากถ้ำว่า

เห็นหาดทรายพรายงามเป็นเงินราง
ทะเลกว้างข้างขวาล้วนป่าดง
ไม่เคยเห็นเป็นน้ำสนุกสนาน
พระกุมารเพลินจิตพิศวง
ออกวิ่งเดินเล่นทรายสบายองค์
แล้วโดดลงเล่นมหาชลาลัย
ด้วยหนอนาถชาติเชื้อมีเสื้อสมุทร
ดำไม่ผุดทั้งวันก็กลับได้
ยิ่งถูกน้ำกำลังยิ่งเกรียงไกร
เที่ยวเดียวไล่ขี่ปลาในสาชล

แต่คนังมีนิสัยน้ำเกลียดอยู่อย่างหนึ่งตอนเล่นน้ำนี้แหละ จะดำน้ำแล้วถ้าอุจจาระออกมาในขณะที่ตนเองอยู่ใต้ผิวน้ำ อุจจาระก็จะลอยขึ้นมาตรงหัว แต่ไม่ปรากฏว่าเวลาแกมุดขึ้นมาจะโดนก้อนอุจจาระที่ลอยอยู่ตรงหัวแกล็กที่ เพราะแก้คำหนีไปไกลแล้วจึงโผล่ขึ้น เรื่องนี้ห้ามเท่าไรก็ไม่ฟัง เวลาที่อยู่

ในพระราชวังนั่งถ่ายในโถ พอถ่ายเสร็จ
ไม่ยอมล้างน้ำหรือชำระด้วยกระดาษ
ต้องใช้ไม้ขีด เห็นจะเป็นมาจากความ
เคยชินเมื่ออยู่ในป่าในดง

ผมของกษัตริย์ชาวสก็ตกว่า ๆ แต่
ก็ขมวดม้วนไปหมด เข้ากับรูปศีรษะได้
เองอย่างเรียบร้อย น่าจะเป็นที่เก็บเก็บ
เหา แต่ไม่ปรากฏว่าเป็น แม้แต่ร่องรอย
ก็ไม่มี ที่น่าแปลกก็คือไม่มีกลิ่นตัวกลิ่น
หัวเลย ไม่มีเหม็นสาบเหม็นสาบ พระ-
วิมาดาเธอท่านจึงถอดด้วยความเมตตา
ปรานีได้

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธ
เจ้าหลวงทรงพระราชนิพนธ์บทละคร
เรื่องเงาะป่าได้กำหนดให้คนนั่งเล่นเป็น
ตัวของตัวเองในเรื่องนั้น จึงต้องฝึกหัด
รำโดยให้หม่อมเพิ่ม บุณนาค หม่อมใน
เสด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์
(ช่วง บุณนาค) เป็นครูสอน ที่แรก
ครูออกวิตกว่าจะหัดยากเหมือนหัดละคร
ลิง แต่แล้วก็คาดคิด เมื่อออกโรงจริง ๆ
คนนั่งก็รำจังหวะจะโคนถูกทุกระยะ ไม่
ว่าจะเป็นการรำหน้าพาทย์หรือใช้บท
ผู้ที่คุ้นเคยอดเอ็นดูไม่ได้ถึงกับน้ำตาไหล
ด้วยสมเพทเวทนาว่าตัวเล็กนิดเดียว
ซ้ำเป็นคนป่าคนดง ยังอุตสาหุทำได้ดีถึง
เพียงนี้

ความดีของบทละครเรื่อง “เงาะ
ป่า” มีมากมายประการใด ย่อมเป็น
ที่ทราบของผู้สนใจอยู่ทั่วไปแล้ว จะไม่
พูดถึงในที่นี้ อีกจะกล่าวถึงเฉพาะ
เรื่อง “เงาะ” หรือ “ก้อย” ชาวป่าใน
เขตจังหวัดพัทลุง ซึ่งปรากฏตามคำนำที่
ได้ทรงอธิบายไว้ในบทละครนี้ คงจะได้
อัญเชิญมาแสดงให้ปรากฏดังต่อไปนี้

“พวกที่เราเรียกว่าเงาะ มีหลาย
จำพวก ตามที่เขาตรวจพบปะ แต่ไม่
จำเป็นจะต้องยกมาในที่นี้ ที่จะกล่าวบัด
นี้ ประสงค์เอาพวกที่ตัวมันเองเรียก
ว่าก้อยหรือถ้ำจะว่าตามหมวดหมู่ซึ่ง

มีสเตอร์อาหันแดนเขียนไว้ ก็เป็นพวกที่
เรียกตามภาษามลายูว่า “เซมิง” หรือ
“สไก”

รูปพรรณ ไม่สูงใหญ่ตามักจะ
แหลม จมูกกว้างแบน ปากไม่เจ้อ เช่น
นิโกร ผมเส้นอ่อนและขมวด ผู้ชายไว้
ผมกลมรอบศีรษะ เช่นเงาะหัวโขน แต่
ผู้หญิงไว้ผมยาวอย่างมวยก็มิ แต่ที่ตัด
สั้นเป็นพื้น ผิวดำเงาจางไม่ใช่ดำเขียว
และไม่เฉพาะแต่ดำอย่างเดียว ที่สี
จางออกไปก็มาก บางพวกสีเหมือนคน
ปกติ

ความคิด อยู่ข้างฉลาดจำแม่น
ตามปกติของคนชาติที่ไม่มีหนังสือ ไม่
ใช้ชาติที่ดูร้าย ไม่มีความกิดทางเพาะ
ปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ ชอบแต่หาสิ่งที่เกิด
จากธรรมชาติเอง

ภาษาที่พูด ใช้ภาษาซึ่งเป็นภาษา
ก้อยแท้ แปลจากภาษาไทยและแปล
จากภาษามลายูไกลมาก มีหางเสียง
คล้ายภาษาอังกฤษและเยอรมันบ้าง แต่
ไม่ครบทุกสำเนียง ดูเหมือนว่าภาษาก้อย
แท้จะมีคำน้อยนัก จึงต้องใช้ภาษาไทย
และมลายูปนเข้าไปมาก

การนุ่งผ้า ผู้ชายนุ่งผ้ากาบหว่า
งาและกระหวัดรอบเอว ไร่ชายทั้งหน้า
หลัง เรียกว่านุ่งแบบ “เลาะเตี้ยะ” ชาย
ที่ห้อยข้างหน้าเรียกว่า “เกอเลาะ” วิธี
นุ่งหม่อมผ้าเช่นนี้เหมือนเขมรสมัยนครวัด
นุ่ง ซึ่งปรากฏอยู่ในลายจำหลักศิลา ชั่ว
แต่ผ้ากว้างและแคบกว่ากันตามที่มีมาก
น้อย พวกก้อยเห็นจะไม่ได้เปลี่ยน
เลย ตั้งแต่ครั้งนั้นจนเดี๋ยวนี้ผู้หญิงนุ่ง
รัดบันเอวและผ้าทาบหว่างา แล้วนุ่ง
หุ้มรอบเอวข้างนอกตามแต่จะมี เมื่อไม่
มีผ้าก็ใช้ใบไม้ เมื่อมีผ้าก็ใช้ผ้าเรียกว่า
“รอลี” กว้างและแคบตามมี อย่างแคบ
ก็ปกคลุมมาเหนือเข่า ผู้หญิงมีผ้าห่ม
เรียกว่า “ซีใบ” นี้เห็นจะเดิมชั้นใหม่เมื่อ

ใกล้เคียงชาวบ้านเข้า ผู้หญิงเมื่อยังไม่
สามี สอดคู้มหูใช้ดอกไม้โดยมากดอก
จำปูนเป็นที่พึงใจกว่าอื่น เครื่องประดับ
นอกนั้นก็มีที่ทำด้วยปล้องไม้ไผ่ปล้อง
ใหญ่ ผ่ากลางเป็นซี่แล้วแต่งลวดลาย
ด้วยเอาตะกั่วบานและข้อมสีบ้าง กำไล
ร้อยเม็ดมรกตกำไลของเครื่องแต่งตัวเหล่านี้
นี้อาจฝากมาแลกของซึ่งต้องการจาก
ชาวบ้านได้

สี ชอบสีแดง เช่นผ้านุ่งห่ม ถ้า
ได้สีแดง เป็นดีกว่าสีอื่น”

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้า
หลวงทรงพระเมตตาคนนั่งมาก โปรดฯให้
เฝ้าใกล้ชิดพระยุคลบาทเป็นประจำ และ
โปรดเกล้าฯ ให้ตามเสด็จออกฝายหน้า
หรือเสด็จออกในที่ต่าง ๆ อยู่เนื่อง ๆ
เมื่อต้องตามเสด็จใกล้ชิดเช่นนี้ ก็ต้องมี
เครื่องแต่งกายมาก เป็นต้นว่า เครื่อง
แต่งกายชุดล่าลงสำหรับขึ้นเฝ้าในพระ-
ที่นั่ง ชุดปกติเสด็จออกฝายหน้า ชุด
ครึ่งยศ ชุดเต็มยศ ใช้ตามเสด็จในงาน
ต่าง ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธ
เจ้าหลวงทรงออกแบบพระราชทานทั้ง
สิ้น

แต่อนิจจาบุญพาวาสนาที่ทำให้
ได้รับลาภยศไม่เที่ยงแท้แน่นอน สม
กับที่กล่าวไว้ เป็นโลกธรรม พอสิ้น
รัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
ปิยมหาราชแล้ว ชีวิตอันแสนสุขของ
นายคนนั่งมหาดเล็กหลวง ชาวเงาะป่าผู้
นี้ ก็ตกอับ แม้ภายหลังในหลวงรัชกาลที่ ๖
จะได้ทรงอุปการะฝากฝังให้อยู่ใน
ความดูแลของข้าราชการบริพารของ
ท่าน ก็มิได้เป็นที่โปรดปรานใกล้ชิด
เช่นรัชกาลก่อน และต่อมาก็ต้องระเห
เร่ร่อนไปตามวังของเจ้านาย หรือตาม
บ้านของขุนนางข้าราชการที่คุ้นเคย
กัน มีชีวิตเป็นอยู่ได้ไม่นาน ในที่สุดก็
ถึงแก่กรรมด้วยโรคชุกจนซึ่ง
เรียกว่า “โรคสำหรับบุรุษ” นั้นแล